

והגדת לבתך: על שתי ילדות, חבית ותוף

הטיסה הראשונה של ילתא / מאת ציפי קויפמן, איורים: תמר-דבורה קהת

ענבר רווה

את ציפי הכרתי במסגרת הלימוד המכוון של "סדר נשים" במכון הרטמן. שנתיים וחצי אינטנסיביות הביאוני להכרה באצילותה של האישה דקת הגוו שמעשיה רבו לה. למדנו יחד, חשבנו פמיניזם יחד, ובשנים האחרונות, כשכנות בעמק חפר, נפגשנו ואף שרנו יחד בקבלות השבת על הנחל. כל מה שציפי נגעה בו נעשה עד הסוף וללא פשרות, כך גם המאבק במחלה שלצערנו השיגה אותנו. ספר הילדים משובב הלב שכתבה הוא מסוג העדויות החשובות על כשרונה של ציפי להוריד את התורה ארצה, כי "לא בשמים היא". ערכי הפמיניזם היו בעיניה עניין גדול בחינוך הדור הבא של בנותינו ובנינו, והיא השכילה לחבר בינם ובין ספרותינו העתיקה בחן נדיר.

יש אנשים האוהבים "מפל יצירות האדם... את אלה שהשתמשו בהן" (ברטולד ברכט). יציאתו של ספר הילדים "הטיסה הראשונה של ילתא" לאור ערב הפסח השתא, עשויה לשמחם מאד. ספר צבעוני ונלבב זה מאפשר לנו לספר לילדינו מחדש את סיפור יציאת מצרים מזווית לא שגרתית באופייה. הספר מפגיש שתי דמויות נשיות משני משלבים ספרותיים שונים: דמותה החביבה של הגיבורה, ילתא, מבוססת על דמות נשית אחרת, מבוגרת יותר, שמופיעה בתלמוד הבבלי (ברכות נא ע"ב). ילתא היא אשתו של רב נחמן שאחד הסיפורים מתאר עימות בינה לבין תלמיד חכם שהתארח בביתה. הרקע לעימות הוא יחסו השוביניסטי והמזלזל של האורח אל מארחתו כאישה. ילתא המוחה בתוקף על ההמעטה בערכה יורדת למרתף ושוברת בחמתה ארבע מאות חביות יין. עצם הבחירה להעניק לילדה הגיבורה של הסיפור את שמה של ילתא היא מעין תיקון – שם זה נשכח יחד עם הדמות שנשאה אותו וכנראה שלא בכדי. מחאתה העקרונית של הפמיניסטית הקדומה משמשת כאן מנוף ליצירת נרטיב חדש של מפגש. מפגש בין הילדה ילתא ובין מרים אחות משה, זו שהייתה לנביאה, זו שמקום של כבוד שמור לה במסורת הפרשנית הפמיניסטית של המקרא.

הסיפור לילדים פוסח על החרון הנשי בלי לוותר על האפשרות ליצור שינוי. הוא ממחזז את תשוקתן של ילדות מסויימות לדעת דבר מה על מקומן ותפקידן של נשים בהיסטוריה של העם. ילתא הילדה הופכת את חבית היין מן הסיפור התלמודי לכלי תעופה "לזמנים המשומשים", ושומעת ממרים את סיפורה, בגוף ראשון. זוהי טיסה במנהרת זמן נשית, המזוהה עם שביל החלב, שמטרתה הקשבה לסיפור הלא מסופר של הגאולה.

המסע בשביל החלב מאפשר לשמוע עוד סיפור, מפי אישה לשם שינוי, הכותבת את סיפורה של ילדה-אישה שהיה לה תפקיד מכריע בהולדת העם: "אמרה לה מרים: חברה יקרה! אני הייתי עסוקה נורא! / משה ואהרון את פרעה ניסו לשכנע / עם דם, כינים צפרדע כל ילד יודע / אך בני

ישראל, למען האמת, בכלל לא רצו ממצרים לצאת / ולכן אני חברה אהובה נתתי כוחות ונטעתי תקווה / לימדתי לשיר ולרקוד ולחלום, והכנתי תופים שחיכו עד היום / הכנתי תפים חזקים ויפים כי ידעתי, בסוף, כשנצא עייפים / לכולם יהיה כח לשיר על הים / וכלם יקראו: תני גם לי תוף מרים". התוף והחבית, סמלים נשיים, חוברים כאן למסע של תנועה, שמחה, וחיבור.

אמה של ילתא אינה מסוגלת לספר לבתה את סיפורה של מרים בגלל נתק בין אמהות רוחניות ובנותיהן. התרבות הפטריארכלית לא אפשרה את קיומה של מורשת נשית כתובה ומסופרת ונמסרת. ילתא שומעת את סיפור הגאולה ה"רשמי" מפי אמה המספרת לה אותו בחרוזים על-פי תביעתה. זה האופן בו מתמשך הסגנון של שירת הים הנשית אל סיפורה של האם. המפגש בין שתי הילדות – ילתא ומרים – מסופר דווקא בלשון דיבורית פרוזאית ומשלב קריצות פמיניסטיות מעבר לגבה של התרבות. הסיפור נחתם בתשומת הלב של ילתא לעובדה שהיא מדברת בלשון מחורזת, דבר שהופך את המחורזות לסמל מלא יופי של זיקה בין-דורית, נשית.

באופן מסויים מזכיר הסיפור הזה סיפור תלמודי אחר על "טיסתו" של משה במנהרת זמן אל העתיד ואל מפגש עם ר' עקיבא המנהיג החז"לי. כאן יוצרת המחברת מפגש פנים אל פנים בין דמויות נשיות מעוררות השראה מתקופות תרבותיות שונות. זוהי הזדמנות לגילוי של תכנים חבויים, מוכחשים בעובי הקורה של סיפור יציאת מצרים. הפער, השתיקה, העולם הנשי הנעלם מן הסיפור המקראי זוכים ב"טיסה הראשונה של ילתא" למדרש חדש שמאפשר לנו לשמוע קול צלול ורם, קולה שירתה של ילדה, המכין את הדור שלנו ליציאה ממצרים.

פורסם לראשונה במוסף שבת של מקור ראשון, ערב שבת פרשת צו, י"א בניסן תש"ע,

20.3.2010